

OP 'T PAD.

Het was slechts een kleine botanische excursie, zoo maar in het wilde weg georganiseerd.....! Wij telden en schreven 28 Juni 1915; en het was mooi weer! 's Nachts had het geregend, en ook 's morgens nog was de vochtigheid niet van de lucht. Het had er, in den beginne althans, veel van, of er van de tocht niets zou komen. Dat zou jammer geweest zijn.

De heele maand had ons reeds bezig gezien met onze werkzaamheden, bestaande uit het toezichthouden over de tuinen van een theeonderneming, en het bijwerken, in de vrije uren, van rapport- en betaalboeken. Maar voor vandaag, de Inlandsche feestdag, sědėkah rowah, moest dat gedoe maar eens van de baan.....

Wij hadden juist eenige afleveringen ontvangen van *De Tropische Natuur*. „Gleich einer alten halbverklungenen Sage“, zou GOETHE gezegd hebben, welden in ons liefelijke herinneringen op uit de jeugd in Holland, toen tusschen de ernstige studie op de schoolbanken binnenshuis en de ontspannende sport in de open lucht door, op Zon- en feestdagen, ook vaak de botanie beoefend werd. Gewapend met de botaniseertrommel, een loupe, en zoo mogelijk een der flora's van HEIMAN en THIJSSE, HEUKELS, of SURINGAR, ging het dan de bosschen of duinen in, de weilanden, de uiterwaarden, of de heide op. Wat al bijzonder werd er niet in deze welbestede uren gevonden, mooi bloeiende planten, of weinig voorkomende exemplaren! Het herbarium getuigde van onzen rijkdom aan schatten uit de plantenwereld. Die tijd ligt nu ver achter ons, en „des Lebens labyrinthisch irren Lauf“, heeft veel gedaan om deze liefelijke beelden uit jonger jaren te doen vervagen. Maar

daar kruist opeens *De Tropische Natuur* ons pad, terwijl wij nog ontvankelijk zijn voor het schoone om ons heen, en wekt ons weder op uit den doezel, dien de dagelijksche sleur zoo zoetjes aan over ons had gebracht. Het vlottende en welgekozene der artikels uit het tijdschrift, maar vooral de goede wil, die uit alles spreekt, om meer te worden, dan het tot heden *kon* zijn; en daarvoor liefhebbers en mannen van het vak, op te wekken tot samenwerking, deed ook ons de zaak tot de onze maken. Het pad op dus, en met onzen tijd en onze geringe krachten gewoekerd, om wat meer poëzie te helpen brengen in onze Indische samenleving!

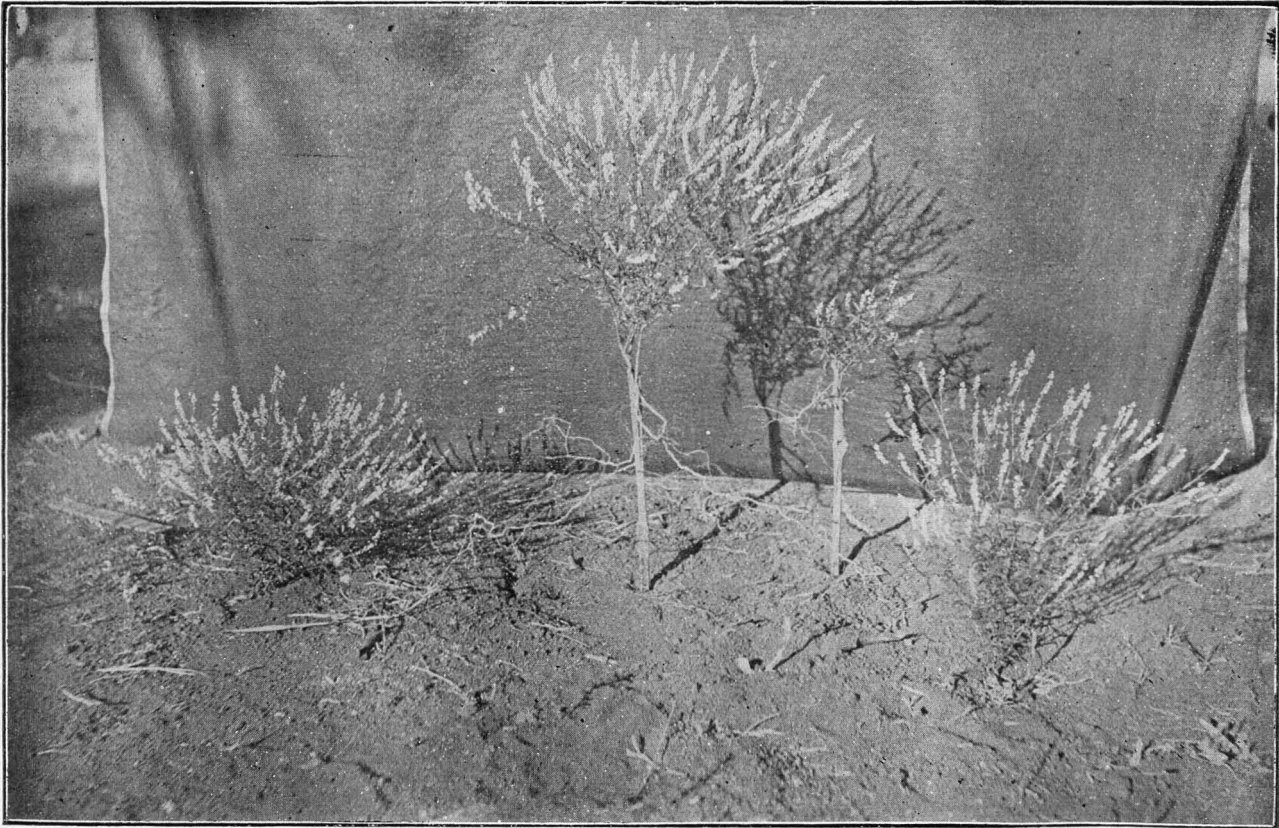

Aan den Tjadas — Malang. Begin van den tocht.

„Flieh! Auf! Hinaus in's weite Land!

— — — — —
„Und wenn Natur dich unterweis't,
Dann geht die Seelenkraft dir auf,
Wie spricht ein Geist zum andern Geist.”

Wij bevonden ons dan in het Tjiandjoersche in de buurten van Tjampaka der controleursafdeeling Soekanġara, en liepen een der wegen op in de richting van Tjibangala (Bandoeng). Wij bleven dichtbij huis, en hadden niet veel meer bij ons, dan een kiektoestel en de botaniseertrommel. De zon scheen helder; en op het breede desapad was het een voortdurend stijgen en dalen. Wij hadden echter niet veel tijd, om daarop te letten. Onze

Polygala paniculata L.

oogen zochten merkwaardige, en ons tot nog toe onbekende, planten. Iets van een *Flora Tjiandjoerensis*, zweefde ons voor den geest. Het bosch, dat zich aan weerszijden van den weg uitstreckte, werd hier en daar ingeloopt, om te loeren, of er niets bijzonders op botanisch gebied viel op te merken. Het spreekt vanzelf, dat wij heel wat zagen, heel veel nieuws zelfs, maar natuurlijk te veel, omdat alles in eens te bevatten. Daar had je, bijvoorbeeld, tegen de hellingen op, en op den weg zelf, de bekende *Patji-patji*, of zooals men die elders noemt *Ki-tjġngtjġng*, beide Soendaneesche namen voor de *Polygala paniculata* L. Gij kent het toch zeker wel; dat kleine éénjarige plantje van 1 tot 3 d.M. hoogte, een soort *Vleugeltjesbloem* met heele kleine witte bloempjes en opstaande rispen, dat men tegenwoordig

overal in de Preanger ziet groeien, hetzij tusschen cultuurgewassen in, of langs wegen, en op open vlakten? Volgens de schoolflora van C. A. BACKER is de plant afkomstig uit tropisch Amerika (Brazilië ?), en moet ze sinds 1845 of 1846 verwilderd zijn. Ze behoort nu tot de vele onkruiden in onze aanplantingen, gelukkig echter tot de goed-aardige. Hier en daar laat men in de cultures, bij het schoonmaken der tuinen, deze plantjes staan, daar zij geen kwaad doen, ja zelfs eenige geringe waarde bezitten voor het tegengaan van afspoelingen. Het onkruid vermeerdert zich snel, vandaar dat men het niet licht zou kunnen uitroeien. Men kan aan alles zien, dat deze *Polygala* geen heimwee meer gevoelt naar zijn vaderland; hij weet niet beter meer, of hij behoort hier thuis. Trekt men een plant den grond uit, zoo zal men daaraan lichtgele taaie wortels ontwaren, die een niet onaangename reuk afgeven. De plant is saponinehoudend. Inlanders leggen de gedroogde wortels wel eens tusschen de opgeborgen kleeren, evenals bij *Akar-wangi* (*Andropogon*

Polygala paniculata L.

muricatus RETZ.). Een oude inwoner uit de buurten van Pëlaboean-Ratoe, verkondigde ons eens de wijsheid, dat deze *Polygala* een gezocht geneesmiddel zou zijn tegen gonorrhoe en lendenpijnen. Men drinke slechts een aftreksel van het plantje, vermengd met suiker. Probatum est! Het bovenaardsche deel van het plantje schijnt een scherp vocht in te houden, dat in de oogen gedruppeld, hevige ontsteking zou veroorzaken, zooals dat het geval is bij aanraking met peper, of *Tjabè-rawid* (*Tjèngèk* — *Capsicum minimum* BLANCO). Zegsman beweerde, dat in de inlandsche wereld, meermalen proeven daarmee genomen zijn, om zich krankzinnigen en woestelingen van het lijf te houden *).

Het aanpassingsvermogen van den *Polygala paniculata* L. is op zich zelf tegenwoordig geen zeldzaamheid meer in ons schoone Java. Vooral Zuid-Amerikaansche planten schijnen een buitengewonen aanleg te bezitten om te koloniseeren. In botanische werken vindt men

*) Ofschoon we volstrekt niet durven beweren, dat de Inlandsche zegsman hier onwaarheid spreekt, verwijzen we toch naar het artikel van DR. BOORSMA in de vorige aflevering, waaruit blijkt, hoeveel men op de praatjes van Inlanders kan afgaan. Red.

ze bij tientallen aangestipt. Wij zullen hier uit onzen tocht slechts een tweetal der bekendste noemen:

De meest algemeene is waarschijnlijk wel de *Lantana camara* L., de overbekende *Těmblěan* (m.), *Tjěntě* (s.) of *Saliara* (s.), een doornige struik, die den woudlooper zoo hier en daar leelijk den weg kan versperren. (Zie beschrijving en afbeeldingen van B. in jaargang 1913 op bladz. 27). Hoewel geen klimplant zijnde, vertoont deze soort toch wel neiging zich tegen de omringende gewassen op te werken. De takken zijn in 't gedrang der wildernis lang en slap, en met behulp der naar beneden gerichte doorns, hechten deze zich aan alles wat hun in den weg komt vast. Waar de *Lantana camara* L. welig tiert, vindt men een ondoordringbaren chaos van door elkaar gestrengelde takken. Steeds hoogerop gaat het, het licht in, tot zoo mogelijk alles overwelfd is, beschaduwde, of verstikt. In een *Lantana*-wildernis kan het op den bodem soms zeer donker zijn, zoodat weinig planten daar het leven bij houden. Oorspronkelijk als sierplant, om de liefelijke, tusschen wit tot rose, geel en rood getinte bloemen geteeld, weert ieder hem nu angstvallig uit de tuinen, tenzij men zijn diensten nog gebruikt voor den aanleg van hagen. Hiervoor is hij vrij geschikt, en gemakkelijk in het onderhoud. Toch ook als alleenstaande struik staat hij niet onaardig in een bloementuin. Hij moet dan kort gehouden worden en bolvormig. Zoo behandeld houdt hij zijn fatsoen, en vertoont zich spoedig als een bouquet van bloemen. De gemakkelijke verspreiding der planten wordt voornamelijk in de hand gewerkt door vogels als *Koetilang* (m.) of *Tjangkoerileung* (s.) (*Pycnonotus aurigaster* VIEILL.), en door *Loewaks* (m.) of *Tjareuhs* (s.) (*Paradoxurus hermaphroditus*), die zijne blauwzwarte bessen blijkbaar een delicatessie noemen. Overal langs de wegen kan men dan ook de uitwerpselen dezer dieren vinden, waardoor het overheerschende karakter dezer planten duidelijk wordt. Van het Buitenzorgsche, Tjampěa, weten wij, dat niet alleen dieren, maar ook inlanders, oud en jong, in de tijden der zwaarste vruchtzetting, de rijpe bessen verzamelen, en als lekkernij opeten, evenals die van den *Harendong* — *Melastoma polyanthum* BL. Het zijn de Indische boschbramen, voor ons Westerlingen iets anders wel dan de europeesche, maar aangezien wij hierbij weer stuiten op een kwestie van smaak, doen wij beter hier verder niet over te twisten. Nog zij gemeld, dat een papje uit de bladeren bereid, vaak als verwarmend middel op den buik wordt gelegd bij diarrhee.

Een landgenoot en boefjesmaat treft men aan in den *Eupatorium palescens* D.C. — een soort *Koninginnekruid* n.l. de *Ki-rinjoe*, *Ki-oengkloek*, *Ki-dajang*, alle drie Soendaneesche namen voor een eveneens ontvluchte sierplant. Regeert de *Lantana camara* L. met strengheid, de *Eupatorium palescens* D.C., doet het dito dito met zachtheid, hoewel met niet minder beslistheid. Telt de *Lantana* de dierenwereld onder zijn getrouwen, de *Ki-rinjoe* is uitsluitend aangewezen op wind en stroomen. Is de *Eupatorium* op een leeftijd gekomen, en dat is al heel spoedig het geval, dat hij zich met bloemen meent te moeten tooien, dan overdekt hij zich met witte pluimen, die mooi afsteken op het frissche groen der sappige bladeren. Wij hebben hier te doen met een composiet of samengestelde bloem, bloemen dus in hoofdjes, die weer vereenigd zijn tot trossen of schermen. Bij onze *Eupatorium* bezit elk afzonderlijk bloempje een vijfribbig vruchtbeginsel, waarboven een ring van haakvormige lange haartjes. De kroon is wit, en tot een lange buis vergroeid, met vijf kroonslippen. De langgespleten stamper steekt als een slangentong ver boven de bloem uit. Na den bloei, die nagenoeg het geheele jaar doorduurt, vormt de plant een onnoemelijk aantal plujsjes, die bij het minste windzuchtje heinde en ver worden voortgeblazen, en overal en nergens opslaan, hetzij tegen de steilste hellingen, of in moerassen en tusschen steenen. Tusschen de 1000 en 4000 voet

zeehoogte groeit de *Eupatorium palescens* D.C. in de Preanger het best, en is daar dan oppermachtig. Het aanzien der wildernissen wordt geheel door zijn optreden gewijzigd. Waar oorspronkelijk *Alang-alang* (m.) [*Eurh* (s.) — *Imperata arundinacea* CYRILL.] of *Kasoh* (s.)

Eupatorium palescens D.C. Een kiek in de wildernis.

[*Glagah* (j.) — *Saccharum spontaneum* L.] het rijk nagenoeg alleen hadden, ja zelfs, waar de *Lantana camara* L. reeds heer en meester was, daar weet de *Eupatorium* zich in te dringen, en den oerbewoner een „tot hertoe en niet verder” af te dwingen. De levensvatbaarheid

dezer struiken, gepaard aan de groote hoeveelheid loof, die zij vormen, waardoor zij alles wat beneden hen groeit in de schaduw stellen, doet hen, ondanks hun onschuldig karakter, den overigen barbaren naar den kroon streven. De bloemen hebben een zoetige, onaangename geur; trouwens de geheele plant ruikt een weinig. Deze eigenschap, gevoegd, bij haar indringerig en onbehoorlijk optreden in de plantenmaatschappij, zal haar wel de minder eervolle namen bezorgd hebben van *Ki-oengkloek* en *Ki-dajang*, als om een gelijkenis te treffen tusschen bovenbeschreven plant en de eveneens onschuldig uitziende, maar niettemin gevaarlijke vroolijke vrouwtjes. De naam *Ki-rinjoeh* houdt natuurlijk verband met de smaak der witte mieren, die zeer belust zijn op de doode takken, en vaak ook de oude, dikke en houtige stammen voor driekwart oppeuzelen. Men ziet vaak groote planten op een dun reepje bast na aan den voet, geheel door dit ongedierte aangevreten. Toch zal de plant dan doorgroeien, en doen alsof haar niets bijzonders is overkomen; hoogstens zal zij zich de moeite geven, hier en daar nieuwe wortels te vormen, vooral als haar takken den grond raken. Is de *Lantana* een lastige indringster door haar stekeligheid, de *Eupatorium palescens* is dit door haar snellen groei. Toch is de laatste oneindig handelbaarder, daar zij ongewapend is. Men kan haar dan ook eigenlijk niet tot de slechte onkruiden rekenen, daar zij vele zaken in haar vóór heeft. *Alang-alang* en *Kasoh*-velden, waar jaren én jaren de cultuurmensch zijn krachten en vernuft op heeft afgestompt, krijgen na korteren of langeren tijd door de *Eupatorium* een makker aanzien. De grond wordt verbeterd door de groote bladafval, waardoor een gunstige humuslaag verkregen wordt, terwijl door de meerdere schaduw, dan bij *Alang-alang* mogelijk is, het zoo schadelijke verbranden van den bodem wordt tegengegaan. Voor de kultures behoort deze plant dan ook niet tot „the ships that pass in the night”. Vooral op magere gronden, zooals in het Tjibebersche, wordt zij veel aangeplant, tegen de taluds der wegen op, en op plekken, waar verder niets anders wil groeien. Ook ter tegengang van afspoelingen bewijst zij dan uitstekende diensten. Opzettelijk daarvoor uit kortere of langere stekken, in een enkele rij dicht naast elkaar geplant, vangt zij, als een levende haag het bezinsel van het spoelwater op. Hierdoor houdt men niet alleen zijn gronden goed, maar heeft tevens het voordeel, dat zich langzamerhand natuurlijke terrassen vormen. Het onderhoud dezer haagjes is in zooverre eenvoudig, dat de plant door haar sappigheid gemakkelijk met een weinig scherp voorwerp kan worden kortgehouden, terwijl de behandeling zeer ruw kan geschieden, zonder dat de patiente de wanhoop nabij komt.

Wie na een regenachtigen tijd, in een donkeren nacht, door *Eupatorium*-terreinen loopt, vooral waar deze reeds meermalen bekapt zijn geweest, zoodat vele doode en rottende takken den bodem bedekken, zal tot zijn verwondering zich soms als in een vuurzee van koud, wit licht, verplaatst vinden. Hier verhelderend, elders uitdoovend, ontstaat er een eigenaardige golving, die spookachtig en beangstigend aandoet. Bij nadere beschouwing zal men merken, dat niets gevaarlijks dit geheimzinnige licht veroorzaakt. Waagt men het, in 't donker, in deze lichtzee te grijpen, dan merkt men al spoedig takjes beet te hebben, vochtig en koud aanvoelend, maar gelijkend op smeulende kooltjes vuur met wit, maanlicht-achtig schijnsel. Wij hebben hier te doen met het phosphoriseeren van schimmels, die in de rottende bestanddeelen van de *Eupatorium* hun voedingsbodem vinden. Overdag kan men ze zien, die witte schimmeldraden, overal tusschen de opgehoopte takken zittend, en deze op vele plaatsen aan elkaar hechtend. Het is ons niet bekend met welke schimmels wij hier te doen hebben, maar wij zagen dit verschijnsel op verscheidene plaatsen, in de lagere streken, b.v. het Pelaboean-Ratoe-sche het meest, in het Tjiandjoersche en elders echter eveneens.

(Wordt vervolgd).

ERYTRINA.